

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ ЯК СКЛАДОВА ІНТЕНСИВНОГО РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДЬНОГО БІЗНЕСУ В КОНКУРЕНТНІЙ ЕКОНОМІЦІ

А. М. ОВСІЄНКО

(Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»)

Анотація. *Мета статті* полягає в дослідженні впливу державного регулювання підприємництва на розвиток малого та середнього бізнесу. У статті аналізуються основні нормативні документи, що регламентують розвиток підприємництва в Україні. Це дозволило визначити етапи розвитку економіки, малого та середнього бізнесу, проаналізувати кількісні зміни в розвитку суб'єктів підприємницької діяльності в умовах конкуренції. **Методика дослідження.** Для вирішення поставлених у статті завдань використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: аналізу та синтезу, систематизації та узагальнення. **Результати.** У статті досліджено етапи формування системи державного регулювання малого та середнього підприємництва в Україні. Охарактеризовано основні нормативні документи, що регламентують діяльність малих та середніх підприємств. Проведено економічний аналіз розвитку суб'єктів великого, середнього та малого підприємництва, у тому числі й у галузі торгівлі, в умовах економічної кризи. **Практична значущість результатів дослідження.** Запропоновані рекомендації спрямовані на поглиблення аналізу та систематизацію правового забезпечення розвитку вітчизняного малого та середнього підприємництва.

Ключові слова: підприємництво, державне регулювання, суб'єкти підприємницької діяльності, торгівля.

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із найважливішими науковими чи практичними завданнями. Забезпечити реалізацію конкурентної політики держави, сприяти формуванню ринкової економіки підприємницького типу, успішно протистояти дисфункціям ринку дозволяє оптимальне поєднання ринкових важелів саморегулювання підприємницької діяльності з ефективним механізмом її державного регулювання.

«Об'єктивна необхідність державного регулювання ринкової економіки витікає із положень про неспроможність ринку, зокрема, у питаннях забезпечення умов для стабільного і стійкого розвитку економіки країни в цілому, захисту приватної власності, перерозподілу доходів...забезпечити безпеку держави. Ринок і держава об'єктивно взаємно доповнюють один одного. Державне регулювання ...сприяє розвитку підприємницької діяльності в ринкових умовах господарювання, здійснюю-

чи законодавче регулювання господарської діяльності суб'єктів ринку та перерозподіляючи ресурси між галузями і сферами діяльності» [6, с. 78, 82].

В умовах економічної кризи останніх років, нестабільності та непередбачуваності економічних процесів в Україні, скорочення обсягів діяльності та ліквідації підприємств малого та середнього бізнесу у зв'язку з пандемією COVID-19, розвиток малого та середнього підприємництва значною мірою залежить від уміння держави визначити пріоритети, забезпечити працездатне населення роботою, що неможливо без активного розвитку малого та середнього бізнесу. Усе це актуалізує дослідження проблем державного регулювання підприємницької діяльності в Україні, зокрема в галузі торгівлі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти впливу державного регулювання на стан та ефективність розвитку

підприємництва розглядали у своїх працях З. Варналій, С. Мочерний, П. Лазур, В. Павлова, Н. Педченко, В. Сизоненко, В. Стрілець та ін. Проте, проблеми впливу державного регулювання на розвиток підприємництва в умовах економічної кризи залишаються недостатньо розкритими.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження впливу державного регулювання суб'єктів підприємницької діяльності на розвиток підприємств малого та середнього бізнесу в галузі торгівлі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Основні завдання державної політики у сфері підприємництва – створення конкурентного середовища, сприятливої макроекономічної ситуації, гарантування суб'єктам господарювання рівних умов для здійснення господарської діяльності та ефективної реалізації власного конкурентного потенціалу, що дозволить забезпечити їх конкурентоспроможність на регіональному й загальнонаціональному ринках.

У сучасній економічній літературі розрізняють правові, адміністративні та економічні методи регулювання підприємницької діяльності. Правові методи реалізуються шляхом прийняття законів Верховної Ради України, окремих законодавчих актів, Конституції України, які є актами довгострокового правового регулювання, а також кодексів, указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів України тощо, що використовуються для цілей оперативного правового регулювання діяльності суб'єктів підприємництва.

Адміністративні методи регулюють процеси ліцензування та реєстрації суб'єктів підприємництва, визначають основні правила їх діяльності, дозвіл та заборону певних дій, встановлення квот та обмежень у діяльності підприємницьких структур, визначають порядок застосування примусових заходів та матеріальних санкцій. Вони є документами прямої дії, мають юридичну силу і обов'язкові до виконання.

Економічні методи державного регулювання передбачають використання монетарних (облікові ставки, валютні інтервенції, кредити, купівля і продаж іноземної валюти) та фінансових (податкові та бюджетні) інструментів для контролю за діяльністю підприємницьких структур.

Активний розвиток малого та середнього бізнесу у сфері торгівлі тісно пов'язаний із процесом демонополізації економіки, який розпочався в 1993 р. із прийняття Державної Програми демонополізації економіки і розвитку конкуренції. У Програмі визначались структура засобів демонополізації, учасників ринку, прогнозувались відповідні зміни структури монопольних ринків [1]. Уже в 1994 р. 700 загальнодержавних ринків було зараховано до категорії монополізованих структур, які підлягали демонополізації [2, с. 94]. Лише протягом 1994–1998 рр. завдяки вжитим заходам із демонополізації було створено понад 6 400 самостійних суб'єктів господарювання [3, с. 54].

Проведена організаційна робота дозволила наприкінці 1999 р. – на початку 2000 р. практично завершити структурну демонополізацію економіки України. Однією з перших господарських галузей, із якої розпочався процес демонополізації, була внутрішня торгівля України, яка пройшла етапи комерціалізації і приватизації, що дозволило замінити адміністративну управлінську вертикаль на горизонтальні зв'язки між ринковими структурами [4].

Необхідність державного регулювання підприємницької діяльності в умовах конкуренції на ринку товарів та послуг обумовлена відсутністю дієвих механізмів, здатних відстоювати загальнодержавні інтереси та не допустити небажаних для суспільства наслідків у майбутньому. Це важливо ще й тому, що ринкова економіка не забезпечує справедливого розподілу доходів, не гарантує права на працю, не сприяє охороні навколишнього середовища та підтримці незахищених верств населення. Отже, державне регулювання бізнесу – це вплив держави на діяльність підприємницьких структур, суб'єктів бізнесу та ринок із метою забезпечення нормальних умов їх функціонування [5, с. 173].

Нормативно-правові акти, які регулюють правові відносини у сфері малого та середнього підприємництва, за юридичною силою поділяються на закони й підзаконні акти, окремі норми адміністративного, кредитно-фінансового, трудового, цивільного права та інших галузей чинного законодавства. Серед перших, що були прийняті після набуття Україною незалежності, слід назвати закони України: «Про підприємництво», «Про власність», «Про гос-

подарські товариства», а також Господарський та Цивільний кодекси України.

Адміністративне регулювання підприємництва держава здійснює шляхом: державної реєстрації майнових прав суб'єктів підприємницької діяльності, ліцензування господарської діяльності, судової системи вирішення господарських спорів та недопущення порушень законодавства; упровадження норм адміністративної та судової відповідальності за завдану шкоду, сертифікації та стандартизації продукції, а також дозволів, квот, заборон тощо. Воно орієнтовано на виконання як загальнодержавних, так і регіональних завдань: активний розвиток конкуренції та регулювання ринкових основ господарювання; забезпечення соціально-економічних інтересів держави; активний вплив на соціальну орієнтацію ринкової економіки; створення належних умов для розвитку та функціонування приватного бізнесу тощо, що загалом забезпечує організаційно-правові основи підприємницької діяльності.

Ефективність реалізації цих завдань визначається можливістю створення державою відповідних умов для нормального функціонування підприємницьких структур в економіці країни.

Світовий досвід засвідчує, що з початку розвитку капіталізму активний вплив держави на розвиток малого та середнього бізнесу постійно посилювався. У науковій літературі [5–12] виділяють декілька історичних етапів розвитку підприємництва та його державного регулювання.

Початковий етап (XVI–XVIII ст.) співпадає з відповідним етапом розвитку капіталізму й характеризується стихійним саморегулюванням економіки, вільною конкуренцією та ціноутворенням. Функції держави на цьому етапі зводилися до здійснення контролю за правилами вільної конкуренції, законодавчого закріплення права приватної власності, виконання загальнодержавних функцій, пов'язаних з обороноздатністю країни, розвитком основних галузей економіки, утриманням доріг тощо. Відсутність суттєвого впливу держави на розвиток підприємницької діяльності стало однією з основних причин економічних криз. Виникла об'єктивна необхідність посилення державного регулювання підприємницької діяльності.

Другий етап розвитку підприємництва (XIX – початок XX ст.) безпосередньо пов'язаний з етапом активного розвитку капіталізму. У цей

період відсутність належної координації розвитку підприємництва з боку держави, недостатній контроль за діяльністю приватного сектору економіки сприяли появі монополістичного капіталу, установленню ним монополю високих цін та послабленню конкуренції. Водночас малий та середній бізнес не міг успішно конкурувати з великими компаніями-монополістами. Виникла об'єктивна необхідність обмежити монополістичні тенденції, запровадити більш жорстке антимонопольне законодавство та посилити державний контроль за його дотриманням.

Радянський етап в історії розвитку малого та середнього бізнесу, з його адміністративно-командною системою в економіці та відсутністю конкуренції, яка була замінена «соціалістичним змаганням» (третій етап), характеризувався практичним витісненням підприємництва. Відсутність приватної власності на засоби виробництва, конкуренції та вільних цін виключали появу та активний розвиток підприємництва. У цей період планово-регулювальні органи держави, використовуючи методи прямого адміністрування, визначали обсяги виробництва, асортимент продукції, установлювали преїскурантні ціни на товари народного споживання і продукцію виробничо-технічного призначення, визначали канали їх реалізації, що виключало розвиток малих форм підприємництва.

Проведення економічних реформ та перехід до побудови ринково-орієнтованої економіки стали характерними ознаками четвертого етапу в історії розвитку підприємництва, чому сприяло прийняття низки законодавчих актів, що регулювали діяльність суб'єктів малого та середнього підприємництва на території Радянського Союзу. Найважливішими серед них були Закони СРСР «Про індивідуальну трудову діяльність громадян в СРСР» (1987 р.), «Про кооперацію в СРСР» (1988 р.), «Про загальні засади підприємництва громадян в СРСР» (1988р.) та ін.

У незалежній Україні підприємницька діяльність пройшла декілька етапів у своєму розвитку. У наукових працях, присвячених проблемам підприємництва, наводиться велика кількість класифікацій етапів, що характеризують вплив держави на організацію бізнесу. Досить логічною є одна з перших класифікацій етапів державного регулювання

підприємництва в Україні, що надана у працях З. Варналія:

- початковий (підготовчий) етап (1987–1990 рр.);
- перший етап (1991–1995 рр.);
- другий етап (1996–2000 рр.) [14, с. 153].

На початковому етапі (1987–1990 рр.), в умовах планової економіки Радянського Союзу, основна увага була приділена формуванню правових та організаційно-економічних засад розвитку підприємництва. Прийнятими в цей період законодавчими актами було закріплено загальні принципи ринкової економіки: свободу підприємництва, поступове послаблення ролі держави в регулюванні діяльності підприємств, розвиток приватного бізнесу. Важливу роль у цей період відіграли Закон Української РСР «Про власність» (1990 р.) – установлено рівні умови для розвитку та гарантовано рівні права для всіх форм власності; Закон України «Про економічну самостійність Української РСР» (1990 р.) – визначені основні принципи господарської діяльності суб'єктів підприємництва, гарантовано вільний розвиток великого, середнього та малого підприємництва в умовах конкуренції тощо.

Зародження й активний розвиток вітчизняного малого та середнього бізнесу фактично розпочалися із прийняття Закону СРСР «Про кооперацію в СРСР» [13] та появи приватних кооперативів. За статистичними даними лише за 1988–1991 рр. в Україні виникло понад 30 000 кооперативів, що здійснювали діяльність у сферах сервісу та побутового обслуговування, виробництва товарів народного споживання, громадського харчування, будівельних робіт тощо. На початок 1991 року кооперативи були практично єдиною легальною формою малого та середнього підприємництва на території України [14].

У подальшому Декларацією про державний суверенітет України [16] та Законом Української РСР «Про економічну самостійність Української РСР» [15] були визначені й законодавчо закріплені основні принципи підприємницької діяльності суб'єктів господарювання:

- повна господарська самостійність та свобода підприємництва всіх юридичних і фізичних осіб;
- створення рівних можливостей для розвитку всіх форм підприємництва, свобода у виборі методів господарювання, використання доходу та здійснення інвестицій;

- заохочення конкуренції та усунення монополізму у виробництві товарів та наданні послуг;
- можливість втручання державних органів в діяльність підприємств та інших суб'єктів господарювання лише у випадках і в порядку, що визначені законодавством [15, с. 16].

За З. Варналієм, перший етап (1991–1995 рр.) характеризувався прийняттям законодавчих актів, що регламентували порядок створення й організацію діяльності підприємств малого та середнього бізнесу, якими були гарантовані свобода підприємництва, його державна підтримка, господарська самостійність суб'єктів господарювання, порядок приватизації державних підприємств тощо [14].

З початком перехідного періоду, проведенням роздержавлення та приватизації підприємств державної форми власності були створені сприятливі умови для швидкого розвитку підприємницької діяльності. У цей період були прийняті законодавчі акти про власність, про податки, про підприємництво, про підприємство та ін.

Зокрема, уже 7 лютого 1991 року Законом Української РСР «Про власність» було закріплено рівні умови для розвитку та гарантовано права для державної, колективної й індивідуальної (особистої та приватної трудової) форм власності. Законом України «Про підприємництво» надавалися гарантії свободи підприємництва та його державної підтримки, закріплювалися основи підприємницької діяльності, правові, економічні й соціальні принципи її здійснення на території України. Прийнятим 27 березня 1991 року Законом України «Про підприємства в Україні» визначалися види та організаційні форми підприємств, правила їх створення, реєстрації, реорганізації та ліквідації, закріплювалися рівні права для підприємств та організацій незалежно від форм власності, забезпечувалися їх права й обов'язки, урегульовувалися взаємовідносини з органами державного управління та місцевими органами самоуправління.

З метою сприяння розвитку малого та середнього бізнесу, підвищення його ролі в економіці держави Постановою Ради Міністрів УРСР від 24 травня 1991 року було створено Державний комітет України з підприємництва («Держпідприємництво»), який здійснював державну політику розвитку підприємництва в перехідний до ринкової економіки період.

У подальшому (29 липня 1997 р.) він був реорганізований у Державний комітет України з питань розвитку підприємництва, а із травня 2000 р. – у Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва. У подальшому (13 грудня 2006 р.) він був ліквідований, у червні 2008 року діяльність його було відновлено, однак структурні зміни в його діяльності відбувалися й у подальшому. На сьогодні в Україні функції координації розвитку малого та середнього підприємництва покладені на створений при Міністерстві розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства Офіс розвитку МСП (жовтень 2018 р.), а в жовтні 2019 р. при Кабінеті Міністрів України було створено Координаційну раду з питань розвитку мікро та малих підприємств.

Прийняття цих законодавчих актів сприяло становленню ринкової економіки, активізації розвитку малого та середнього бізнесу.

У цей період, для якого були характерними втрата керованості економікою, невідпо-

відність інфраструктури ринковим методам господарювання, інфляція і гіперінфляція, активний розвиток конкуренції та загострення кризових явищ, основними методами регулювання розвитку малого та середнього підприємництва були методи прямого адміністрування з упровадженням перехідних управлінських структур.

Другий етап (1996–2000 рр.) характеризувався прийняттям Кабінетом Міністрів України та Верховною Радою України ряду нормативних документів, направлених на подальший розвиток підприємництва в Україні: «Концепції державної політики розвитку малого підприємництва» (квітень 1996 р.), Конституції України (червень 1996 р.). Активному розвитку підприємництва сприяли також прийняття Верховною Радою України ряду законодавчих документів та указів Президента України (табл. 1). Як результат, лише за 1996–2000 рр. чисельність підприємств зросла з 96 до 218 тис. од., або у 2,3 раза.

Таблиця 1

Основні законодавчі акти правового регулювання підприємницької діяльності в Україні (1996–2000 рр.)

Назва, дата прийняття правового акта	Основні положення	Цілі
Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» (7.06.1996 р.)	Недобросовісна конкуренція, антиконкурентні дії, дискримінаційна діяльність, відповідальність за порушення законодавства	Усунення порушень законодавства про захист економічної конкуренції органів влади, адміністративно-господарського управління та контролю
Закон України «Про патентування деяких видів підприємницької діяльності» (23.03.1996 р.)	Затверджено форми та види патентів, регламентовано строки їх дії, збори за провадження господарської діяльності, ставки збору, платники	Урегульовано порядок патентування господарської діяльності підприємницькими структурами
Положення «Про державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності» (25.05.1998 р.)	Визначено порядок державної реєстрації, перереєстрації та скасування реєстрації, встановлено вимоги до порядку оформлення документів	Упорядкування механізму державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців у процесі господарської діяльності
Указ Президента України «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва» (3.07.1998 р.)	Введено спрощену систему оподаткування, визначено сплати єдиного податку	Затверджено порядок обліку та звітності суб'єктів спрощеної системи оподаткування, визначено ставки єдиного податку, терміни й порядок його сплати тощо
Указ Президента України «Про деякі заходи з дерегулювання підприємницької діяльності» (23.07.1998 р.)	Визначено порядок та терміни проведення перевірок суб'єктів підприємницької діяльності, перелік контролюючих органів, їх повноваження тощо	Затверджено порядок здійснення контролю за діяльністю суб'єктів підприємницької діяльності, проведення планових та непланових виїзних перевірок органами захисту прав споживачів, права та обов'язки суб'єктів підприємницької діяльності та контролюючих органів

Продовж. табл. 1

Назва, дата прийняття правового акта	Основні положення	Цілі
Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» (1.06.2000 р.)	Визначається порядок проведення, перелік органів, що здійснюють ліцензування окремих видів діяльності, ліцензійні умови, строки дії, плата за ліцензії	Упорядкування видачі, оформлення та анулювання ліцензій, перелік видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, дотримання ліцензійних умов
Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва» (19.10. 2000 р.)	Визначено суб'єкти малого підприємництва, обґрунтовано застосування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності, переваги та недоліки приватного підприємництва	Упорядкування зарахування суб'єктів господарювання до малого та середнього підприємництва, обмеження у здійсненні окремих видів діяльності

Характерними особливостями цього етапу були структурні зрушення в економіці країни, подальший розвиток конкурентно-ринкового середовища, визначення пріоритетних сфер і галузей вітчизняної економіки, поглиблення конкуренції. Для малого та середнього бізнесу – це етап економічного стимулювання розвитку підприємницьких структур за допомогою фінансово-економічних методів, активного використання інноваційного потенціалу країни.

Методами забезпечення розвитку малого та середнього підприємництва в цей період були методи стабілізації економічних показників, удосконалення економічної політики держави щодо підприємництва, малого й середнього бізнесу.

Подальші зміни, що відбулися в економіці України й у розвитку малого та середнього підприємництва (період 2001–2013 р.), можна класифікувати як третій етап формування державної політики підтримки підприємництва в Україні – етап стабілізації розвитку малого та середнього підприємництва. На цьому етапі законодавчо закріплюються гарантії прав та рівних можливостей для підприємств малого та середнього бізнесу, забезпечується свобода конкуренції, захист прав та інтересів споживачів. Він вирізняється суттєвими змінами в економіці країни, що були характерні для періоду 2008–2013 рр., зокрема, наслідками економічної кризи 2008–2009 років та подальшим виходом основних галузей господарського комплексу країни із кризи. Серед основних законодавчих актів цього періоду, які безпосередньо впливали на стан і розвиток малого та середнього бізнесу, слід назвати: Закон України «Про захист економічної конкуренції»

(розроблено механізми, що дозволяють ефективно розвиватися конкурентним відносинам в економіці України); Господарський кодекс України (2003 р.) (визначено основні засади господарювання, урегульовано господарські відносини у процесі здійснення господарської діяльності); Цивільний кодекс України (2003 р.) (урегульовано систему майнових та немайнових відносин між суб'єктами господарської діяльності); Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» (2003 р.) (урегульовано процес державної реєстрації суб'єктів підприємництва); Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» (2007 р.) (змінено принципи організації державного контролю за господарською діяльністю, створено єдине узгоджене правове поле для контролюючих органів і суб'єктів підприємницької діяльності із проблем забезпечення безпеки господарської діяльності та дотримання суб'єктами підприємництва норм законодавства); Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» (2012 р.); Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції загальнодержавної програми розвитку конкуренції на 2014–2024 роки» (2012 р.) та ін.

Методами забезпечення розвитку малого та середнього підприємництва в цей період були: послаблення жорсткої регламентації державною підприємницької діяльності; активне використання фінансових, матеріальних та інформаційних ресурсів.

Четвертий етап формування державної політики розвитку вітчизняного малого та се-

реднього бізнесу (2014 р. і донині) пов'язаний із початком воєнних дій на частині території Донецької і Луганської областей, анексією АР Крим, економічною кризою та початком пандемії вірусу COVID-19. У результаті Україна втратила більше 20 % економічного потенціалу, що спричинило різкий спад економіки, скорочення обсягів ВВП і, відповідно, чисельності підприємств малого та середнього бізнесу.

Методами державного регулювання економіки стають жорстка економія ресурсів, відновлення армії та її матеріально-технічного забезпечення, пріоритетний розвиток галузей, які орієнтовані на оборонний комплекс держави, що, відповідно, не сприяє активному роз-

витку малого та середнього підприємництва.

Як засвідчує економічний аналіз (табл. 2), за період 2013–2014 рр. за зростання чисельності суб'єктів господарювання загалом в Україні на 12,2 %, у тому числі в галузі торгівлі на 11,1 %, відбулося скорочення чисельності суб'єктів великого підприємництва в цілому в Україні на 11,0 і 25,0 % в галузі торгівлі та суб'єктів середнього підприємництва – на 13,5 і 16,7 % відповідно. Отже, загальне збільшення чисельності суб'єктів господарювання загалом в Україні в цей період відбулося за рахунок зростання чисельності малих підприємств (на 12,5 % у цілому по країні і 11,2 % в галузі торгівлі).

Таблиця 2

Зміни в чисельності суб'єктів малого та середнього підприємництва України за 2013–2019 рр. [побудовано автором на основі [18]]

Показники	Роки							2019 р. у % до	
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2014	2015
Чисельність суб'єктів підприємництва, усього, од.	1 722 070	1 932 161	1 974 318	1 865 530	1 805 059	1 839 593	1 941 625	100,5	98,4
Із них оптова та роздрібна торгівля	890 658	988 694	989 064	910 415	837 797	818 217	834 159	84,4	84,4
Чисельність суб'єктів великого підприємництва, усього, од.	559	497	423	383	399	446	518	104,2	122,5
Із них оптова та роздрібна торгівля	168	126	106	116	129	135	155	123,0	146,3
Чисельність суб'єктів середнього підприємництва, всього, од.	19 210	16 618	15 510	15 115	15 254	16 476	18 129	109,1	116,9
Із них оптова та роздрібна торгівля	3 832	3 190	2 850	2 761	2 972	3 196	3 346	104,9	117,4
Чисельність суб'єктів малого підприємництва, усього, од.	1 702 201	1 915 046	1 958 385	1 850 034	1 789 406	1 822 671	1 922 978	100,4	98,2
Із них оптова та роздрібна торгівля	886 662	985 378	986 108	907 536	834 696	814 886	830 658	84,3	84,2

Водночас економічний аналіз змін у чисельності суб'єктів господарювання за 2014–2019 рр. засвідчує, що загальна чисельність суб'єктів підприємництва в Україні за цей період практично не змінилася (100,5 % до 2014 року) і скоротилася на 15,6 % у галузі торгівлі. Чисельність суб'єктів середнього підприємництва зросла як загалом по галузях діяльності, так і в торгівлі (відповідно на 9,1 та 4,9 %), суб'єктів малого торговельного підприємництва – скоротилася на 15,7 % за не-

значного зростання чисельності загалом по галузях діяльності.

Таким чином, для вітчизняного малого та середнього бізнесу на нинішньому етапі його розвитку в умовах економічних криз, погіршення кон'юнктури ринку, високих показників інфляції особливо актуальними стають питання зростання ролі державного регулювання підприємницької діяльності, урахування інтересів як держави, так і малого та середнього бізнесу.

Слід погодитися з висновком колективу авторів монографії «Економічний механізм регулювання підприємницької діяльності в роздрібній торгівлі» (Н. О. Власова, М. В. Чорна, М. В. Беляєва) про те, що «Центральною дилемою економічного розвитку всіх без виключення країн виступає визначення оптимального поєднання ринку й держави, які забезпечують реалізацію двох базисних інститутів функціонування економіки: ефективності та справедливості. Результатом понад 200-річного розвитку капіталістичних країн Європи та Америки є формування й утвердження моделі змішаної економіки, у якій постійно стоїть проблема пошуку адекватного поєднання ринкового механізму й державного управління з метою підтримання стабільності та пропорційності економіки, компенсації соціальної нерівності в тісній функціональній залежності від ефективності. Визначення конкретних та оптимальних інструментів цього поєднання є індивідуальним для кожної країни в кожний її історичний період розвитку» [17, с. 28–29].

Можна констатувати, що своєчасне прийняття державою законодавчих актів щодо формування підприємницького сектору в економіці України загалом сприяло становленню й розвитку вітчизняного малого та середнього підприємництва. Водночас механізм державного регулювання повинен доповнюватися економічними ринковими важелями та методами впливу.

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямі. Отже, часті зміни правових норм, недотримання суб'єктами підприємницької діяльності нормативно-правових актів та положень, які регламентують їх господарську діяльність, стримують подальший розвиток вітчизняного підприємництва. Ситуацію, що склалася, ускладнюють економічна криза останніх років та наслідки пандемії COVID-19, що може бути об'єктом подальших наукових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про державну програму демонополізації економіки і розвитку конкуренції [Електронний ресурс] : Постанова Верховної Ради України від 21.12.1993 р. № 3757-ХІІ. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3757-12> (дата звернення: 18.08.20). – Назва з екрана.
2. Лозова Г. Демонополізація економіки України та її наслідки / Г. Лозова // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – № 11. – С. 93–96.
3. Конкуренція і конкурентна політика: категорії та поняття / за заг. ред. В. Д. Лагутіна. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 320 с.
4. Про Концепцію розвитку внутрішньої торгівлі України [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.12.1997 р. № 1449. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1449-97-%D0%BF> (дата звернення: 18.08.20). – Назва з екрана.
5. Донець Л. І. Основи підприємництва : навч. посіб. / Л. І. Донець, Н. Г. Романенко. – Київ : Центр навч. л-ри, 2006. – 320 с.
6. Герчикова И. Н. Регулирование предпринимательской деятельности: государственное и межфирменное / И. Н. Герчикова. – Москва : Изд. Консалтбанкир, 2002. – 704 с.
7. Мочерний С. В. Основи підприємницької діяльності / С. В. Мочерний, О. А. Устинко, С. І. Чеботар. – Київ : Вид. центр Академія, 2003. – 280 с.
8. Гетьман О. О. Економіка підприємства : навч. посіб. / О. О. Гетьман, В. М. Шаповал. – Київ : Центр навч. л-ри, 2006. – 488 с.
9. Малий бізнес та підприємництво в ринкових умовах господарювання : навч. посіб. / за ред. Л. І. Воротіна. – Київ : Вид-во Європ. ун-ту, 2001. – 307 с.
10. Краус К. М. Управління маркетингом малого торговельного бізнесу: концепції, організація, доміанти розвитку : монографія / К. М. Краус. – Полтава : Дивосвіт, 2013. – 164 с.
11. Дрига С. Г. Мале підприємництво в Україні та країнах Європейського Союзу: зростання гетерогенності [Електронний ресурс] / С. Г. Дрига // Ефективна економіка. – 2010. – № 1. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=104> (дата звернення: 18.08.20). – Назва з екрана.

12. Стрілець В. Ю. Забезпечення розвитку малих підприємств: теорія, методологія, практика : монографія / В. Ю. Стрілець. – Полтава : ПУЕТ, 2019. – 457 с.
13. «О кооперации в СССР» : Закон Союза Советских Социалистических Республик. – Москва : Юридическая литература, 1988. – 68 с.
14. Варналій З. С. Основи підприємництва / З. С. Варналій. – Київ : Знання-Прес, 2002. – 239 с.
15. «Об экономической самостоятельности Украинской ССР» : Закон Украинской Советской Социалистической Республики. Сборник нормативных актов о предпринимательской деятельности на Украине. Вып.1. (Сост. Ч.Н. Азимов). – Харьков : МПП «Фирма правовых услуг «Украина», 1991. – 138 с.
16. Декларация о государственном суверенитете Украины. Сборник нормативных актов о предпринимательской деятельности на Украине. Вып. 1. (сост. Ч. Н. Азимов). – Харьков : МПП «Фирма правовых услуг «Украина», 1991. – 138 с.
17. Власова Н. О. Економічний механізм регулювання підприємницької діяльності в роздрібній торгівлі : монографія / Н. О. Власова, М. В. Чорна, М. В. Беляєва. – Харків : ХДУХТ, 2013. – 157 с.
18. Сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 18.08.20). – Назва з екрана.
- № 3757]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3757-12> (accessed 18 August 2020) [in Ukrainian].
2. Lozova, H. (2001). Demonopolizatsiia ekonomiky Ukrainy ta yii naslidky. [Demonopolization of Ukraine's economy and its consequences]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo - Entrepreneurship, economy and law*, 11, 93–96 [in Ukrainian].
3. Lahutin, V. D. (Ed.) (2009). *Konkurentsiia i konkurentna polityka: katehorii ta poniattia [Competition and competition policy: categories and concepts]*. Kyiv: Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t [in Ukrainian].
4. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro Kontseptsiiu rozvytku vnutrishnoi torhivli Ukrainy» : vid 20 hrudnya 1997 r. № 1449 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On the Concept of Internal Trade Development of Ukraine” from December 20, 1997, № 1449]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1449-97-%D0%BF> (accessed 18 August 2020) [in Ukrainian].
5. Donets, L. I. & Romanenko, N. H. (2006). *Osnovy pidpriemnytstva [Fundamentals of entrepreneurship]*. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury [in Ukrainian].
6. Herchykova, Y. N. (2002). *Rehulyrovanye predprynymatelskoi deiatelnosti: hosudarstvennoe y mezhfyrmennoe. [Regulation of entrepreneurial activity: state and intercompany]*. Moskva: Yzd. Konsaltbankyr [in Russian].
7. Mochernyi, S. V., Ustynko, O. A. & Chebotar, S. I. (2003). *Osnovy pidpriemnytiskoi diialnosti [Fundamentals of Entrepreneurship]*. Kyiv: Vyd. tsentr Akademiya [in Ukrainian].
8. Hetman, O. O. & Shapoval, V. M. (2006). *Ekonomika pidpriemstva [Economics of the enterprise]*. Kyiv: Tsentr navch. l-ry [in Ukrainian].
9. Vorotina, L. I. (Ed.). (2001). *Malyi biznes ta pidpriemnytstvo v rynkovykh umovakh hospodariuvannia: Navch [Small business and entrepreneurship in market conditions]*. Kyiv: Vyd-vo Yevrop. un-tu [in Ukrainian].

REFERENCES

1. Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy «Pro derzhavnu prohramu demonopolizatsii ekonomiky i rozvytku konkurentsii» : vid 21 hrudnya 1993 r. № 3757–XII [Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine “On the State Program of Demonopolization of the Economy and Development of Competition” from December from December 21, 1993,

10. Kraus, K. M. (2013). *Upravlinnia marketynhom maloho torhovelnoho biznesu: kontseptsii, orhanizatsiia, dominanty rozvytku* [Marketing management of small trade business: concepts, organization, dominants of development]. Poltava: Dyvosvit [in Ukrainian].
11. Dryha, S. H. (2010). Male pidpriemnytstvo v Ukraini ta krainakh Yevropeiskoho Soiuzu: zrostantia heterohennosti [Small business in Ukraine and the European Union: the growth of heterogeneity]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy, 1*. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=104> (accessed 18 August 2020) [in Ukrainian].
12. Strilets, V. Yu. (2019). *Zabezpechennia rozvytku malykh pidpriemstv: teoriia, metodolohiia, praktyka* [Ensuring the development of small businesses: theory, methodology, practice]. Poltava: PUET [in Ukrainian].
13. Zakon Soiuzu Sovetskykh Sotsyalystycheskykh Respublyk «O kooperatsyy v SSSR». [Law of the Union of Soviet Socialist Republics of “On Cooperation in the USSR”]. (1988). Moskva: Iurydycheskaia lyteratura [in Russian].
14. Varnalii, Z. S. (2002). *Osnovy pidpriemnytstva* [Fundamentals of entrepreneurship]. Kyiv: Znannia-Pres [in Ukrainian].
15. Azymov, Ch. N. (Ed.). (1991). *Zakon Ukraynskoi Sovetskoi Sotsyalystycheskoi Respublyky «Ob ekonomycheskoi samostoiatel'nosti Ukraynskoi SSR»* [Law of the Ukrainian Soviet Socialist Republic On the economic independence of the Ukrainian SSR. Collection of normative acts on entrepreneurial activity in Ukraine]. Khar'kov: MGP «Firma pravovykh uslug «Ukraina» [in Ukrainian].
16. Azymov, Ch. N. (Ed.). (1991). *Deklaratsiia o gosudarstvennom suverenitete Ukrainy. Sbornik normativnykh aktov o predprinimatel'skoy deyatelnosti na Ukraine*. [Declaration on State Sovereignty of Ukraine. Collection of normative acts on entrepreneurial activity in Ukraine]. Khar'kov: MGP «Firma pravovykh uslug «Ukraina» [in Ukrainian].
17. Vlasova, N. O., Chorna, M. V. & Bieliaieva, M. V. (2013). *Ekonomichnyi mekhanizm rehuliuвання pidpriemnyt'skoi diialnosti v rozdribnii torhivli* [Economic mechanism of regulation of entrepreneurial activity in retail trade: monograph]. Kharkiv: KhDUKhT [in Ukrainian].
18. Sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Site of the State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 18 August 2020) [in Ukrainian].

А. М. Овсиенко (Высшее учебное заведение Укоопсоюза «Полтавский университет экономики и торговли»). **Государственное регулирование предпринимательства в Украине как составляющая интенсивного развития малого и среднего бизнеса в конкурентной экономике.**

Аннотация. Цель статьи заключается в исследовании влияния государственного регулирования предпринимательства на развитие малого и среднего бизнеса. В статье анализируются основные нормативные документы, регламентирующие развитие предпринимательства в Украине. Это позволило определить этапы развития экономики, малого и среднего бизнеса, проанализировать количественные изменения в развитии субъектов предпринимательской деятельности в условиях конкуренции. **Методика исследования.** Для решения поставленных в исследовании задач использованы общенаучные и специальные методы исследования: анализа и синтеза, систематизации и обобщения. **Результаты.** В статье исследованы этапы формирования системы государственного регулирования малого и среднего предпринимательства в Украине. Дана характеристика основным нормативным документам, регламентирующим деятельность малых и средних предприятий. Проведен экономический анализ развития субъектов большого, среднего и малого предпринимательства, в том числе и в отрасли торговли, в условиях экономического кризиса. **Практическая значимость результатов исследования.** Предложенные рекомендации нацелены на углубление анализа и систематизацию правового обеспечения развития отечественного малого и среднего предпринимательства.

Ключевые слова: підприємництво, державне регулювання, суб'єкти підприємницької діяльності, торгівля.

A. Ovsienko (Poltava University of Economics and Trade). State regulation of entrepreneurship in Ukraine as a component of intensive development of small and medium business in a competitive economy.

Annotation. Purpose of the article is to study the impact of state regulation of entrepreneurship on the development of small and medium-sized businesses. The article analyzes the main regulations governing the development of entrepreneurship in Ukraine. This allowed to determine the stages of development of the economy, small and medium business, to analyze the quantitative changes in the development of business entities in a competitive environment. **Methodology of research.** To solve the tasks set in the article, general scientific and special research methods were used: analysis and synthesis, systematization and generalization. **Findings.** The article examines the stages of formation of the system of state regulation of small and medium enterprises in Ukraine. In independent Ukraine, entrepreneurial activity has gone through several stages in its development: the initial (preparatory) stage (1987–1990); the first stage (1991–1995); second stage (1996–2000); the third stage (period 2001–2013); the fourth stage (2014 and to this day). For domestic small and medium-sized businesses at the current stage of its development, in economic crises, deteriorating market conditions, high inflation, the growing role of state regulation of business becomes especially relevant, it is necessary to take into account the interests of both state and small and medium business. The main normative documents regulating the activity of small and medium enterprises are described. An economic analysis of the development of large, medium and small businesses, including in the field of trade, in the economic crisis. **Practical value.** The proposed recommendations are aimed at deepening the analysis and systematization of legal support for the development of domestic small and medium enterprises.

Keywords: entrepreneurship, state regulation, business entities, trade.